

Az 1848/49-es Aradi Erekllyemúzeum története

Zakar Péter – Felicia Aneta Oarcea:
„Muzeului Revolutiei 1848–1849” din Arad.
„Az 1848–1849-es forradalom
múzeumának” története Aradról.
Editura/Kiadó Trinom, Arad, 2011. 345
oldal. Aradi Erekllyemúzeum –
Okmánytár. Válogatott iratok és
dokumentumok. Szerkesztette Hermann
Róbert. E-Press Nyomda Kft., Szeged,
2012. 388 oldal. Aradi Erekllyemúzeum –
Gyűjteményi Katalógus I-II. Szerkesztette
Kedves Gyula. E-Press Nyomda Kft.,
Szeged, 2012. 275, 319 oldal

Zakar Péter és Felicia Aneta Oarcea könyvekben arra vállalkoztak, hogy összefoglalják az Aradi Múzeum által őrzött 1848–1849-es Forradalom és Erekllyegyűjtemény történetét az írott és tárgyi források segítségével. A magyar történelem rendkívül fontos időszaka volt ez a két év, mivel a polgári Magyarország alapjait ekkor rakták le, a korabeli dokumentumok és relikviák jelentős része azonban a jelenlegi országhatárokon kívül található. Pályázatok révén azonban lehetőség nyílt 2011-ben az Aradi Erekllyemúzeum anyagának feldolgozása – a tárgyak katalógizálása, restaurálása és egy kiállítás rendezése – mellett a múzeum történetének feldolgozására.

Zakar Péter és Oarcea munkája két részből áll: elsőként Zakar Péter az Aradi Erekllyemúzeum történetét ismerteti 1920-ig, a második részben pedig Oarcea a jelenkori gyűjtemény történetét mutatja be. Mindkét fejezet egy-egy összefoglalással és függelékkel zárul. A könyv román és magyar nyelvű, tartalmilag megegyező egységből áll, s egy német nyelvű összefoglalást is tartalmaz. A kötetet egy illusztrációkkal teli album zárja.

Az aradi Kölcssey Egyesületet ugyan 1881. április 24-én alapították értelmiségiek

„...a nemzeti közműveltség és a magyar nyelv terjesztése, a hazai irodalom és művészet pártolása érdekében” (171. old.), de nyilvános működésüket csak 1882 januárjában kezdték meg. Az egyesület a megalakulása után több nehézségbe is ütközött, mégis egészen 1920. szeptember 1-jéig jelentős szerepet játszott az Aradi Múzeum, az Erekllyemúzeum és a Kultúrpalota megalapításában. Ahogy Zakar Péter is hangsúlyozza, az egyesület tagsága először csak egy megyei múzeum megalapítását tűzte ki célul, s csak később merült fel az Erekllyemúzeum gondolata, ehhez többek között az egyesület kapcsolatrendszere, sikerei és kiemelkedő személyiségei is hozzájárultak. Az Erekllyemúzeum létrehozását ugyanakkor elősegítették azon nagyszabású ünnepek is, amelyeket évről évre október 6-án Aradon rendeztek. Nem tisztázható, hogy valójában ki tette az első indítványt az Erekllyemúzeum alapítására – az 1910-es években Márki Sándor úgy emlékezett vissza, ő vetette fel a gondolatot, másrészt Varjassy Árpád aradi tanfelügyelő is magának tulajdonította azt, sőt valóban jelentős szerepet játszott az Erekllyemúzeum megalapításában – , annyi biztos, hogy 1891 májusában a választmány egy szabadságharci múzeumi bizottságot állított fel. A tárgyak beszerzését a múzeum számára megnehezítette, hogy nem minden hozzátartozó volt képes megválni személyes tárgyaitól, így például Damjanich János özvegye ugyan örömmel vette az Erekllyemúzeum alapítását, mégsem tudott egyes tárgyaktól egészen haláláig megválni, néhányat azonban még életében a létesítendő kulturális intézménynek adományozott. A gyűjtőmunka egészéből mindenképp ki kell emelni a vértanúk földi maradványait célzó ásatásokat. A Kölcssey Egyesület elnökét, Varjassy Árpádot a budapesti sajtóban éles támadások érték amiatt, hogy

a rossz időjárási körülmények között is ásatási munkákat végzett. 1913 októberében végül exhumálták Lázár Vilmos és Schweidel József földi maradványait.

Az Erekllyemúzeum megnyitására végül 1893. március 15-én, a pesti forradalom 45. évfordulóján került sort, ezt tartják számon az alapítás hivatalos dátumaként. A múzeum négy szobából állt egy bérház második emeletén: az egyikben a vértanúk emléktárgyai, a másodikban fegyverek és honvédek által a várfogságban készített tárgyak, majd a kéziratok és proklamációk sokasága következett. A gyűjtés és az első világháborúig tartó tömeges adományozás révén jelentősen gyarapodott a gyűjtemény, a tárgyak már végül nem fértek el ebben a négy szobában sem, s a kiállítás tizenegy szobára bővült. Ezzel párhuzamosan a múzeum bevétele is lényegesen nőtt különböző forrásokból: az *Ezernyolcszáznegyvennyolc* című kötet bevételének egy része, sorsjegyek kiadása, takarékpénztáraktól, az Arad-Csanádi Egyesült Vasúti Társaságtól kapott támogatás, valamint belépődíj bevezetése révén. A szerző külön ismerteti a Kultúrpalota épületének történetét is, melynek tervrajzai már 1897-ben készen álltak, de az ügy egészen 1909-ig elhúzódott. Arad városa 1909 decemberében hozott határozatot az Erekllyemúzeum felépítéséről, s 1913. október 26-án nyitották meg azt. Trianont követően azonban a Kölcsey Egyesület működése megszűnt Aradon, a működtetésben a helyét a román közigazgatás vette át. A Kultúrpalota és az ehhez tartozó Erekllyemúzeum fejlesztése leállt, gyűjteményüket bezárták.

Felicia Aneta Oarcea a gyűjtemény jelenkori történetét mutatja be. Egy rövid bevezető után tulajdonképpen ott folytatta a történetet, ahol Zakar befejezte: a román közigazgatás megjelenésével. 1920-ban a Kultúrpalota az Erdélyi Múzeumok Felügyelete alá került, 1921 januárjában megalakult a Kultúrpalota Felügyeleti Bizottsága. Az „új közegben” meghatározó szerepet játszott Lazar Nichi, az első román igazgató

(1921–1944). Nichi támogatta a művelődéssel kapcsolatos kezdeményezéseket, elkezdődött a román népi emléktárgyak integrálása az Aradi Kultúrpalota Múzeumába. Ezen periódust az új román politikai közigazgatási struktúrákhoz való alkalmazkodás jellemezte, tehát egyfajta útkeresés és intézményes, kulturális szervezés időszakának tekinthető. A második világháborút követően a múzeum az új társadalmi rend eszméinek szócsövéné vált, propagandisztikus célokat szolgált. Az államosítási folyamat részeként számos magánkézben levő tárgy állami tulajdonba s így a múzeumba került. Az 1951–1960 közötti évek az Aradi Múzeum átszervezésének korszaka volt, önálló intézménnyé vált saját költségvetéssel: a gyűjteményeket tematikailag újra felosztották. Az intézmény nevet is váltott: az addigi „Erekllyemúzeum Gyűjteménye” elnevezés „1848–1849-es Forradalom Múzeumára” változott. 1953 és 1957 között az igazgatási feladatok mellett értékes tárgyakat szereztek a gyűjtemény számára, köztük Vukovics Sebő kormánybiztos levéltárának egy részét. Az 1958-as évben konzerválásra került az Aradon kivégzett 13 vértanú akasztófájának 24 darabja. Megemlítendő továbbá az aradi „Eternitatea” temető 24. számú, a Steiner-család sírboltjában talált csontok és az 1932-ben feltárt csontok, akasztófa-darabok és fémtárgyak vizsgálata. Az 1960-as években a „Forradalom Múzeumának” tematikája a Román Tudományos Akadémia utasításait követte, a múzeumi kiállítások uniformizált történelmet mutattak be. 1979 után egyre szűkült a részleg kiállítási tere is. Változást az 1989-es év hozott, amikor a kommunizmus bukása után helyi szinten a kiállítások száma és a nemzetközi együttműködés lehetősége is megnőtt. Ilyen kooperáció keretében jött létre például Békéscsabán 1998 novemberében és 1999 márciusa között *Rabok legyünk vagy szabadok?* címmel egy kiállítás az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából. De több más kiállítás megszervezésében is folytatódott az együttműködés

2006 és 2008 között a magyar és román szakembereknek köszönhetően.

Zakar Péter és Felicia Aneta Oarcea élvezetes stílusban megírt, lényegre törő, átfogó történeti összefoglalást nyújt mind az 1848–1849-es forradalommal és szabadságharcral foglalkozó kutatók, mind a téma iránt érdeklődő olvasók számára. Írásaik tartalmilag és logikailag szorosan kapcsolódnak egymáshoz annak ellenére, hogy a múzeum történetének két külön korszakát tárgyalják. Az olvasó vizuális képet is alkothat a könyv végén található pár oldalas illusztrációból, a szerzők nemcsak az írott források segítségével tárják fel az intézmény történetét, hanem a tárgyi emlékek sorával életszerűvé és színessé formálják a szöveget. Mindennek eredményeként nemcsak a múzeum történetének leírását olvashatjuk, hanem a magyar szellemi és kulturális élet fejlődésének egy lényeges szeletét is nyomon követhetjük.

A múzeum történetébe egy forráskiadvány nyújt mélyebb betekintést, amely az 1836–1892 közötti dokumentumok egy részét tartalmazza. Ahogy Hermann Róbert is hangsúlyozza a bevezetőben, az Aradi Ereklyemúzeum létrehozói és gyarapítói nemcsak tárgyakat, hanem a korszakra és szereplőinek életére vonatkozó dokumentumokat is gyűjtötte. Így megtalálhatjuk Kossuth Lajos és Görgei Artúr iratainak egy részét. Kossuthtól például Török Gábornak írt levelét érdemes kiemelni, melyben a *Törvényhatósági Tudósítások* ellen indult kormányzati támadás miatt többek között Arad vármegye támogatását kérte. A vértanúk kézírataiból, a szabadságharc tábornokainak leveleiből, valamint a korszak más neves szereplőinek iratából is válogatást kapunk. Megemlíthetjük Lázár Vilmos és feleségének hagyatékát, melyből Lázár Prohászka Ferenc aradi levéltárosnak írt kö-

szönőlevele emelkedik ki. Továbbá Vetter Antal altábornagy azon közleményét is olvashatjuk 1849-ből, melyben Arad várának bevételéről és az ellenségtől megszerzett fegyverekről írt. A visszaemlékezések és naplók között egy olyan Aradhoz kapcsolódó okmányt emelhetünk ki, melyben Kovách Ernő honvédtábornagy, a 30. honvédszázalaj parancsnoka számolt be az aradi ostromseregnél teljesített szolgálatról.

Végül az olvasó képi áttekintést is kaphat az intézményben őrzött tárgyakról az Aradi Ereklyemúzeum kétkötetes gyűjteményi katalógusából. Az első kötet egyrészt az 1848–1849-hez kapcsolható fegyvereket és azok tartozékait tartalmazza, így többek között Kiss Ernő duplacsövű vadászpuskáját és Aulich Lajos honvédtábornok szablyáját. Másrészt szimbólumokat (zászlók, zászló- és koszorúszalagok, viselet, pecsétek, emléktáblák), emléktárgyakat, kitüntetések, érdemeket és képzőművészeti alkotásokat is szemlélhetünk. A több ezer tárgy közül kiemelném Leiningen-Westerburg Károly szívurnáját és Dessewffy Arisztid pipáját. Kivételes leletnek mondható azonban a Kossuth hajszálaikat tartalmazó ereklyetartó vagy éppen Schweidel József földi maradványai, melyeket az aradi várárokból emeltek ki. A katalógus második köteté grafikákat, fényképeket, kéziratokat és nyomtatványokat mutat be. Megemlíthetjük például Barabás Miklós grafikáját gróf Batthyány Lajosról, Damjanich Jánosné fényképalbumát, Arad megye bizottmányának feliratát Szemere Bertalan belügyminiszterhez, valamint Lázár Vilmos és Leiningen-Westerburg Károly egymással, titokban, az aradi várbörtönben váltott üzeneteit.

KOVÁCS ANITA